

B. DOPRAVY VODNÍ.

§ 1. DRUHY A HOSPODÁŘSKÁ POVAHA.

Plavba jest nejstarší, nejlevnější a zvlášť pro hromadnou dopravu velikých množství zboží méně cenného nejvhodnější prostředek dopravní.

Důležitost její se zakládá:

a) Pro počátky vývoje národů a zemí na veliké snadnosti dopravy, která vymáhá poměrně nepatrných příprav technických. Při ústích řek a při pobřežích se zálivy snadno přístupnými vzkvétají nejstarší sídla civilisace, kolonisace stará i nová ráda postupuje podle břehů mořských a toku řek.

b) Pro dobu pokročilou zachovává význam svůj láci a hromadností dopravy (následkem známého z fyziky zákona Archimedova, stejné břemeno vyžaduje při plavbě mnohem menší síly hybné nežli při nejsnadnějším transportu pozemním). Zato tam, kde vody zamrzají, dlouhá přerušeni dle délky zimy.

Plavba mořská jest, pokud se děje plachtovními nebo veslovými loďmi, formou velice extensivní; má přirozenou dráhu, po případě i přirozenou sílu hybnou (vítr, proud vody); jsouc tudíž velmi levná, hodí se zejména pro dopravu objemných předmětů poměrně menší ceny a značné trvalosti čili uchovatelnosti. Pokud se děje parou, nahrazuje se přirozený motor umělým, zato však získá se pravidelnost a rychlost; i hodí se paroplavba zejména — kromě dopravy osob — pro břemena, pro která je žádoucí rychlost a pravidelnost. (Poštovní a osobní doprava transatlantická, parníky pro dopravu masa přes Océán atd.)

Novější zkušenosti v příčině evropského loďstva námořního dokazují, že počtu lodí celkem ubývá; úbytek ten jeví se zejména na straně lodí plachtovních, kdežto parníků přibývá. — Zároveň rozhodně stoupá průměrná únosnost lodní, t. j. nové lodě zřizují se prostranněji, nežli starší (stoupající podmínky hromadnosti).

Nejextensivnější způsob plavby říční jest plavba vorů (pltí) po proudu; plavba proti proudu vyžaduje již pro obyčejné lodě umě-

lých zařízení pobřežních (stezek) a náklad na zvláštní sílu hybnou (na př. zvíře po stezce táhnoucí).

Intenzivní forma — plavba totiž pomocí páry — ve směru po proudu spojuje s levností i rychlost, takže může po případě s výsledkem konkurrovat i s drahami železnými, co se dopravy osob týče; před zařízením železnic byla i pro dopravu zpráv forma tato prostředkem nejehospodárnějším. Výhody tyto valně se zmenšují při plavbě proti proudu. Při plavbě nákladů, které jsou poměrem k objemu neb váze malé hodnoty, provádí se pomocí obyčejných lodí vlečených parníkem vlečným (remorqueur).

Plavba v průplavech, jakožto umělých drahách vodních, vzhledem na uměle zřízenou dráhu (vyhloubání koryta, úprava břehů, stupňovitě upravený systém komorových stavidel za příčinou nerovnosti hladin, stezky pobřežní atd.), jakož i vzhledem na větší nákladnost motoru, (zvíře po břehu jdoucí nebo remorqueur) jest formou intenzivní, avšak nákladnost zřízení uvedených může vyvážit okolnost, že dráha jest hladká a vodorovná, plavba pravidelná i velmi snadná a potud též i levná, takže jen doprava objemných předmětů poměrně malé ceny poprůplavech může se proti železniční vyplatit.

Význam průplavů stoupá však zřejmě v popředí, kde jsou průplavy jen soustavou článků spojujících vzájemně rozmanitě přirozené dráhy vodní (jako: moře, řeky, jezera). Takové soustavné zařízení průplavů provedla zvláště Francie a Nizozemí, z části však i Anglie a Rusko.

S druhé strany ovšem i mohutný vývoj drah železných a kleśání jejich sazeb velikou váhu, kterou měly průplavy před zavedením železnic a ještě za dřívější řídkosti jejich sítě, do značné míry stlačil, takže se novověké snahy po rozvedení a rozšíření soustav průplavových staly namnoze předmětem důvodných sporů; průplavy samy pak málo vynášejí, zvláště starší, mající profil menší a dopouštějící tedy jen dopravu pomocí lodic menšího objemu a ponoru. Překládání zboží, musí-li přejít na železnice, zdražuje citelně náklad dopravní. Proti požadavku, aby se vybíralo dopravné uhrazující pouze náklady provozovací, nikoli spoluzúčtení a amortisační kapitálu zřizovacího, platí však plně všechny námitky národohospodářské a sociální výše vyřčené.

Poznámka. O silnicích, poště a telegrafu srovnej vědu finanční. — O pojišťování: I. díl národohospodářských přednášek. — O sociální politice a sice: O dělnické otázce srovn. týž I. díl a články v Ottově Slovníku naučném; O chudinství tamtéž článek „Chudinství“.